

دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر
فصلنامه‌ی علمی-پژوهشی فضای جغرافیایی

سال هفدهم، شماره‌ی ۶۰
زمستان ۱۳۹۶، صفحات ۲۲۶-۲۱۱

صادق صالحی^۱
زهرا پازوکی نژاد^{۲*}

پایداری زیست محیطی در اقامتگاه‌های گردشگری (مطالعه موردی: شهرهای منتخب استان مازندران)

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۶/۰۷

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۰۸/۰۷

چکیده

توسعه گردشگری در هر مکان جغرافیایی باعث می‌شود تا در کنار آثار مثبت و پیامدهای مثبت اقتصادی، اجتماعی، شاهد اثرات زیست محیطی نیز باشیم. چنانچه این اثرات از نوعی منفی بوده و تداوم پیدا کند، در آن صورت می‌تواند خسارت‌های جبران‌ناپذیری را به بار آورد. امروزه، گردشگری پایدار در چارچوب برنامه‌های توسعه پایدار به منظور حفاظت از محیط زیست مناطق گردشگری مورد توجه خاصی قرار گرفته است. در همین راستا، هدف این بررسی، ارزیابی میزان پایداری صاحبان اقامتگاه‌های گردشگری به گردشگری پایدار در شهرهای منتخب ساحلی استان مازندران است. جامعه آماری تحقیق حاضر را صاحبان اقامتگاه‌های گردشگری در سه شهر بابلسر، نور و محمودآباد تشکیل دادند که به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده، ۱۲۱ نفر انتخاب شدند. روش انجام این تحقیق به صورت پیمایش بوده و برای جمع‌آوری اطلاعات نیز از پرسشنامه استفاده شده است. یافته‌های تحقیق نشان داد که پاسخگویان نسبت به گردشگری پایدار گرایش مثبت داشتند و میزان این گرایش برحسب سن، تحصیلات و سابقه اشتغال پاسخگویان متفاوت بوده است. علاوه بر این، نتایج تحقق نشان داد که بین دو بعد ذهنی و عملی گردشگری

۱- گروه علوم اجتماعی دانشگاه مازندران.

E-mail: S.salehi@umaz.ac.ir
E-mail: zahrapazoki1464@gmail.com

*۲- دانشجوی دکتری بررسی مسائل اجتماعی ایران، دانشگاه مازندران. (نویسنده مسئول).

پایدار رابطه مستقیم وجود داشته است. در نهایت، میزان پایبندی به گردشگری پایدار در بین سه شهر مورد بررسی، متفاوت بوده است.

کلید واژه‌ها: گردشگری پایدار، پایداری زیست‌محیطی، صاحبان اقامتگاه‌های گردشگری، مازندران.

مقدمه

توسعه گردشگری همانند توسعه جهانی توجهی به عناصر و بسترهای ایجادکننده این صنعت نداشته و با هدف سودآوری و افزایش رفاه اجتماعی آثار مخربی به همراه داشته است. به همین دلیل، تصویر نادرست و نامناسبی از رابطه گردشگری و محیط‌زیست به جا گذاشته است (Ashrafzade et al, 2010: 2). برای جلوگیری از اثرات تخریبی فعالیت‌های مرتبط با صنعت گردشگری اعتقاد بر این است که روند توسعه باید به سمت پایدارسازی صنعت گردشگری پیش رود و استفاده پایدار از منابع، مشارکت جوامع محلی، از شرایط لازم داشتن چنین صنعتی می‌باشد (Gharakloo et al, 2009: 2). بر اساس نظر کمیسیون حفاظت از محیط‌زیست سازمان ملل، توسعه پایدار فرآیندی از تغییر است که بهره‌برداری از منابع، مدیریت سرمایه‌گذاری‌ها، جهت‌گیری توسعه فنی و تغییرات سازمانی را هم زمان با نیازهای کنونی و آینده مطمح نظر قرار می‌دهد (Irvin, 2013: 15). از آنجا که فعالیت‌های گردشگری با استفاده از منابع انسانی و طبیعی باعث تخریب آن‌ها می‌شوند باید راهی برای مدیریت استفاده پایدار از این منابع طراحی شود (Karami & NikBin, 2011: 138). یکی از حوزه‌هایی که باید این روند در آن نیز مورد توجه قرار گیرد، صنعت گردشگری پایدار است. بیانیه اجلاس ریو که به دستور کار ۲۱ معروف است، یک برنامه عملیاتی جهانی بود که اولویت‌های توسعه پایدار در قرن ۲۱ را بیان می‌کرد. این دستورالعمل از دو طریق بر گردشگری تاثیر داشت: الف) شناسایی گردشگری به‌عنوان عامل ایجاد پتانسیل برای توسعه پایدار در جوامع خاص، ب) تدوین چارچوب قانونی، خط‌مشی‌ها و اصول مدیریتی برای اصلاح بسیاری از اثرات نامطلوب گردشگری. به دنبال تعریف این دستورالعمل بود که سازمان جهانی جهانگردی، نخستین بار در سال (۱۹۸۸) اصطلاح «گردشگری پایدار» را طبق معیارهای گزارش بروتلند به این صورت تعریف کرد: «گردشگری پایدار نیازهای گردشگران حاضر و جوامع میزبان را با محافظت و ارتقای فرصت‌های آیندگان برآورده می‌کند (Ibid: 139). از میان اولین محققانی که صنعت گردشگری پایدار را مورد توجه قرار دادند، می‌توان به (Mathieson & Wall, 1982) اشاره نمود که بر ساختارهای متنوع زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی و به عبارت دیگر، اهمیت بخشیدن به اجتماعات محلی و منابع طبیعی در کنار آن تاکید دارند (Busby, 2003: 49)؛ بنابراین، توسعه گردشگری پایدار رویکرد بلندمدتی است که گردشگری با اقتصاد پایا را بدون آسیب رساندن به محیط‌زیست ساکنان یا جامعه می‌طلبد و هم‌زمان بر وصول برابر هزینه‌ها و منافع تاکید دارد (Assante et al, 2011: 5). گردشگری به‌ویژه گردشگری داخلی در ایران به‌عنوان یکی از عوامل مهم پیشرفت اقتصادی، در دهه‌های اخیر رشد یافته است. در این رابطه، استان مازندران به‌طور عام و محدوده مورد

مطالعه این تحقیق به طور خاص، با برخورداری از منابع متنوع طبیعی و بازار میلیونی گردشگران، به عنوان یکی از اصلی ترین قطب های گردشگری کشور مطرح بوده است (Aligolizade & Ghadami, 2011: 83). رشد فعالیت های گردشگری در دهه های اخیر با تاثیرگذاری عمیق بر بنیان های اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی، فرآیند توسعه در مناطق مذکور و محدوده مورد مطالعه این تحقیق را با چالش های جدی روبه رو ساخته است. به طوری که در کنار منافع عمدتاً اقتصادی مجموعه ای از هزینه های اجتماعی و زیست محیطی ناشی از رشد فعالیت های گردشگری در حوزه های گردشگری استان نمایان شده است. در این تحقیق، قصد بر آن است تا جایگاه گردشگری پایدار در دو بعد ذهنی و عملی از نظر صاحبان اقامتگاه های گردشگری مورد مطالعه و بررسی تجربی قرار گیرد.

مبانی نظری

نگاه اصلی تغییرات زیست محیطی به توسعه گردشگری در محیط های طبیعی و انسان ساخت عموماً به جنبه تغییر شکل در زمین و چشم اندازها دلالت دارد. اثرات فیزیکی بیش تر قابل رویت و آشکار هستند؛ زیرا توسعه گردشگری مانند هر نوع توسعه دیگری، در ابعاد مختلف محیط فیزیکی را تغییر می دهد. هم چنین به دلیل این که گردشگری می تواند بر حفاظت و یا نابودی محیط زیست مقاصد موثر باشد، احساسات عمومی را بیش تر برانگیخته می سازد. این پیامد به دلیل این که اشکال مختلف محیط زیست، عامل اصلی جذب گردشگران به مقاصد می باشند، اهمیت مضاعف می یابد. چنان چه در این فرآیند تغییرات زیادی رخ دهد، ممکن است باعث شود توسعه گردشگری نیز دیگر توجیه نداشته باشد (Hasanpour & Salehi, 2011: 51). کم تر فعالیت گردشگری را می توان یافت که به منابع طبیعی و زیست محیطی وابسته نباشد. بودواسکی رابطه بین حفاظت از محیط زیست و گردشگری را در سه مقوله طبقه بندی کرد که عبارتند از: (۱) همزیستی به این معنی که گردشگری و محیط زیست تناقضی باهم نداشته و وجود هریک به نفع دیگری است؛ (۲) تضاد در زمانی ظهور کرد که گردشگری تاثیر یک جانبه بر محیط زیست داشته و ارتباط محدودی بین محیط زیست و گردشگری به وجود آمد و (۳) همزیگری یا رابطه بسیار پیچیده که در آن به واسطه برقراری تعامل متوازن بین محیط زیست و گردشگری، حفاظت از محیط زیست توسعه پیدا می کند (Aligholizade & Ghadami, 2011: 81). در دهه (۱۹۸۰) مفهوم توسعه پایدار با این درک که تداوم بدون محدودیت رشد اقتصادی، اثرات نامطلوب زیست محیطی و اجتماعی در پی خواهد داشت، مطرح شد و الگوهای رشد و توسعه اقتصادی تا آن زمان را به چالش کشاند (Brundtland Report, 2006: 8).

اجلاس ریو چارچوبی برای رسیدن به توسعه پایدار در نظر گرفته شد و نتیجه ی آن تدوین یک برنامه تطبیقی با عنوان دستور ۲۱ بود که به امضای ۱۷۸ کشور رسید. به دنبال گزارش برونلند در سال (۱۹۸۷) بود که توسعه پایدار به عنوان یک پارادایم نوین در حوزه توسعه مطرح شد (Aligholizade & Ghadami, 2011: 82) و در این اجلاس، تعیین شد که گردشگری و سیاحت به عنوان یک صنعت پاک باز تعریف شود (David, 2011: 27). در همین راستا از دهه ۱۹۸۰، به دنبال گزارش های متعدد صدها محقق، کارشناس دولتی و دانشگاهی و نهضت طرفداران محیط زیست،

سرانجام رویکردهای توسعه گردشگری و دولت‌ها به چالش کشیده شدند و به‌منظور بازسازی چارچوب سنتی توسعه گردشگری هم سو با رویکرد توسعه پایدار به شکلی که الزامات و استانداردهای جدید طرفداران محیط‌زیست و پایداری یک سطح بهینه از منافع اقتصادی و اجتماعی را تامین کند، تحت فشار قرار گرفتند (Karami & NikBin, 2011: 139). از دهه (۱۹۹۰)، حرکت گردشگری انبوه به‌سوی گردشگری پایدار آغاز شد. محتوای منشور کنفرانس جهانی گردشگری پایدار در اسپانیا (۱۹۹۵) مبتنی بر الزامات توسعه پایدار گردشگری است که تعدادی از الزامات اساسی مربوط به محیط‌زیست طبیعی و فرهنگی درباره شکنندگی اکوسیستم‌های بومی و جوامع میزبان، اتحاد و مشارکت افراد در آن مطرح شده است (Ibid: 139). گردشگری پایدار مفهومی است برخاسته از توسعه پایدار و توسعه پایدار مبتنی بر تثبیت و پایدارسازی منابع طبیعی در یک طیف گسترده است و توسعه گردشگری پایدار بر حفاظت و پایدارسازی ارکان اصلی گردشگری و تاثیرات آن بر جامعه میزبان تاکید دارد (David, 2011: 12). توسعه پایدار گردشگری، فرآیندی است که با بهبود کیفیت زندگی میزبانان، تامین تقاضای بازدیدکنندگان و به همان نسبت حفاظت منابع طبیعی و انسانی مرتبط است (David et al, 2012). گردشگری پایدار نسبت به گردشگری انبوه از جهت دامنه محدودتر، از لحاظ زیست‌محیطی، مسئولانه‌تر و از لحاظ اجتماعی نسبت به پیامدها آگاهانه‌تر است. در برخی از مواقع، گردشگری پایدار را گردشگری "سبز" یا گردشگری بومی نیز می‌نامند. نزد برخی از محققان، گردشگری پایدار به معنی عملکردهای فردی گردشگران است و از نظر برخی دیگر، با زیرساخت‌ها و سیاست اجتماعی مرتبط است و یا با قواعد صنعتی اقدامات مختلف مرتبط می‌باشد؛ بنابراین، در این تعاریف بر تولید ضایعات، آلودگی، مصرف انرژی و نگرش ساکنان محلی تاکید می‌شود. پایدارسازی گردشگری باید در بستر جامعه و توسعه انجام شود. براین اساس، گردشگری نه به‌عنوان هدف بلکه بیش‌تر به‌عنوان ابزار نگریسته می‌شود. گردشگری، راهبردی برای تقویت ویژگی‌های خاص یک جامعه است. عاملیت انسانی در توسعه گردشگری سهم به‌سزایی دارد، چرا که به دنبال اهداف مطلوب اجتماعی مانند افزایش درآمد، کاهش جرایم، افزایش امنیت زیست‌محیطی، فرهنگی و دستیابی به کیفیت مطلوب زندگی می‌باشد. گردشگری در بستر پایدارسازی به‌عنوان عاملی برای باز توزیع درآمدها و خلق فرصت‌هایی برای نسل‌های آتی نگریسته می‌شود (McCool, et al (2013: 17-316). در گردشگری پایدار، ذی‌نفعان در ترفیع فعالیت‌های گردشگری و تفریحی هماهنگ با محیط‌زیست باید بکوشند. شرکت‌های صنعتی و تجاری باید از کدهای رفتاری بهترین نمونه‌های زیست‌محیطی را اقتباس کنند، از مدیریت مسئولانه و اخلاقی محصولات و روندها مطمئن شوند و سعی در افزایش خودگردانی داشته باشند (Lea et al, 2009: 9). اهداف توسعه گردشگری پایدار به جنبه‌های اکولوژیکی (کیفیت محیط‌زیست)، جنبه‌های اقتصادی (امکان‌سنجی)، ویژگی‌های اجتماعی مکان (پذیرش از سوی ساکنان بومی) و در نهایت، رضایت گردشگران مرتبط است (Ibid: 11). پایداری اکولوژیکی به ترکیب عوامل محیطی بر منابع گردشگری و اثرات متقابل آن‌ها دلالت دارد که نباید تحت تاثیر تغییرات اساسی آسیب ببیند. پایداری بوم‌شناختی یا زیستی یعنی عدم استفاده از سرمایه زمین (منابع تجدیدناپذیر) و تنها استفاده از بخشی از منابع طبیعی تجدید پذیر

(سود سالیانه زمین (Cengiz, 2009: 177). مطالعات نشان می‌دهد که انسان هر ساله سه برابر تولید سالیانه، زمین را استفاده می‌کند. تکنیک‌های ردپای بوم‌شناختی و رد پای تعطیلات، ابزاری برای اندازه‌گیری پایداری هستند که باید تقویت و اصلاح شوند. ایجاد توازن میان توسعه صنعت گردشگری و حفظ ظرفیت‌های زیستی یک منطقه مهم است و علاوه بر ایجاد فرصت‌های تفریحی برای بازدیدکنندگان، فرصت‌های اقتصادی برای میزبانان، راهکارهایی نیز برای حفظ میراث فرهنگی، زیست‌محیطی و تاریخی منطقه به همراه دارد (Ibid: 178).

پیشینه پژوهش

در ادبیات گردشگری پایدار همواره بر نقش کلیدی ذینفعان به‌عنوان مولفه‌های اصلی گردشگری پایدار تاکید شده است. مثلاً (Mirzayi & Ziyae 2009: 2-3) به بررسی چالش‌های توسعه گردشگری در مناطق تحت حفاظت سواحل جنوبی دریای خزر از منظر ساکنان محلی و گردشگران پرداختند. افراد شرکت کننده در این پیمایش ۱۶۰ نفر گردشگر و ۱۰۰ نفر از ساکنان محلی میانکاله بودند. نتایج این تحقیق نشان داد که سیستم کنونی مدیریت پناهگاه حیات وحش میانکاله منطبق بر الگوی کلاسیک می‌باشد که ناکارآمد است. علاوه بر این، نتایج تحقیق نشان داد که نگرش گردشگران به حفاظت از محیط‌زیست منطقه مثبت بود و ساکنان محلی نیز بر ضرورت حفظ محیط‌زیست منطقه تاکید داشته و آمادگی مشارکت در برنامه‌های حفاظت از محیط‌زیست را داشتند. (Gharklou, et al 2009: 7-10) به ارزیابی اثرات زیست‌محیطی گردشگری در شهر رامسر پرداختند. روش بررسی پیمایش بوده و از پرسشنامه برای گردآوری اطلاعات استفاده شد. نمونه آماری ۲۰۰ نفر از ساکنان محلی و گردشگران بود. یافته‌ها بیانگر آن بود که توسعه گردشگری در این شهر، اثرات زیست‌محیطی فراوانی داشته که مهم‌ترین آن تخریب پوشش گیاهی، آلودگی آب‌های ساحلی و از بین رفتن چشم‌انداز ساحلی بود. (Zahedi 2009: 1) در بررسی اسنادی خود به اهمیت معیارهای زیست‌محیطی در گردشگری با تاکید بر اصل توسعه پایدار تاکید داشت. جلب گردشگران حامی محیط‌زیست، مکانیزم‌های قیمت‌گذاری، بهره‌وری سبز، پژوهش‌های طولی و افزایش آگاهی ساکنان مناطق گردشگری و گردشگران از راهکارهای ترویج گردشگری پایدار از نگاه این محقق بوده است. (Varesi et al 2012: 49-50) نیز در قالب پیمایش، وضعیت گردشگری شهرستان نورآباد ممسنی در استان فارس را با رویکرد طبیعت‌گردی مورد بررسی قرار دادند. در این تحقیق، ۳۸۱ نفر از ساکنان منطقه حضور داشتند. بین درآمد گردشگران و هزینه‌های گردشگری رابطه معنادار وجود داشته و بین احساس مسئولیت مردم و حفظ مکان‌های طبیعی رابطه معنادار وجود داشته است. در یکی دیگر از تحقیقاتی که در این زمینه انجام شد، (Eftekari et al 2011: 1-37) به ارزیابی پایداری گردشگری در روستاهای تاریخی و فرهنگی ایران با تاکید بر پارادایم توسعه پایدار گردشگری پرداختند. در این پیمایش، ۳۸۰ نفر از ساکنان ۷ روستای تاریخی فرهنگی کشور شرکت داشتند. نتایج آن‌ها نشان داد که شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی گردشگری از پایداری بیش‌تری نسبت به بعد زیست‌محیطی در روستاها برخوردار است. از این‌رو، روستاها دارای پایداری زیست‌محیطی نسبتاً ضعیفی بودند. (Rahmani 2011: 1-9) در قالب بررسی اسنادی به بیان اهمیت گردشگری پایدار در مناطق روستایی ایران پرداخت. از نظر این محقق، اهرم‌های

گزینش موثر در این زمینه، مجموعه‌ای از پارامترهای اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی هستند که با توجه به ویژگی‌های محلی و محیطی در قالب الگوهای زیستی، اصول پایداری در توسعه روستایی را تثبیت می‌کنند. از نظر این محقق، باید محدودیت‌های زیست‌محیطی عمده، پایداری اقتصادی و اجتماعی در مقیاس فردی و جمعی مورد توجه قرار گیرد. در سال‌های اخیر نیز برخی از محققان نظیر Kazemi et al (2012: 61-89) رویکرد اقتصادی، استراتژی‌های مناسب توسعه گردشگری پایدار در استان لرستان را بررسی کردند. نتایج تحقیق نشان داد که ایجاد اشتغال و افزایش قیمت املاک، مهم‌ترین نیروهای ترغیب‌کننده و بازدارنده در توسعه گردشگری پایدار بودند. بهره‌گیری بهینه و هدفمند از افزایش انگیزه مسافرت در بین مردم در جهت بهره‌برداری از جاذبه‌ها و فرآورده‌های گردشگری به منظور ایجاد اشتغال و درآمد برای استان به‌عنوان بهترین استراتژی مطرح شد. Hemmati & Mottaghi (2012: 148-165) نیز به بررسی فرصت‌ها، نگرانی‌ها و رفتار زیست‌محیطی در بین گردشگران شهر بوشهر پرداختند. هدف از این پژوهش، بررسی رفتارهای زیست‌محیطی، نگرانی زیست‌محیطی و فرصت‌های موجود برای گردشگران و رابطه بین این متغیرها بود. بدین منظور، ۳۰۰ پرسشنامه بین گردشگران ساحلی که در ایام نوروزسال (۱۳۹۱) به مناطق ساحلی شهر بوشهر سفر کرده بودند، توزیع شد و در نهایت، ۲۶۷ پرسشنامه کامل جمع‌آوری گردید. یافته‌های این پژوهش نشان داد که میانگین رفتار زیست‌محیطی، نگرانی زیست‌محیطی گردشگران مورد بررسی و فرصت‌های شهر گردشگرپذیر کمی بیش از حد متوسط می‌باشد. علاوه بر این، نتایج گویای این بود که نگرانی زیست‌محیطی و فرصت‌ها هر یک به نوبه خود با رفتار زیست‌محیطی گردشگران رابطه معنادار و مثبتی دارند، اما با کنترل هر یک از آن‌ها، این روابط رد شدند. لذا، حساس کردن مردم و افزایش نگرانی آن‌ها برای انجام رفتارهای زیست‌محیطی و همزمان با آن ایجاد فرصت‌های لازم، ضروری به نظر می‌رسد. در تازه‌ترین تحقیقاتی که نتایج آن به چاپ رسید، Salehi et al (2013: 113-127) در بررسی خود با عنوان گردشگران ساحلی و حفظ محیط‌زیست، رفتارهای زیست‌محیطی گردشگران ساحلی در استان مازندران را مورد بررسی قرار دادند.

در این پژوهش، با استفاده از روش پیمایش، تعداد ۳۳۰ پرسشنامه به‌طور تصادفی بین گردشگران ساحلی استان مازندران توزیع گردید. نتایج نشان داد که گردشگران ساحلی که نگرش زیست‌محیطی بالاتری دارند، رفتارهای زیست‌محیطی بیش‌تری نشان می‌دهند. همچنین، رفتارهای زیست‌محیطی گردشگران با نگرانی زیست‌محیطی و فرصت‌ها رابطه ندارد. از سوی دیگر، نگرانی، ارزش و دانش زیست‌محیطی با نگرش زیست‌محیطی رابطه دارد. نتایج رگرسیون نیز نشان داده که ۴۵ درصد از واریانس نگرش زیست‌محیطی به‌وسیله سه متغیر مذکور تبیین شده است. بررسی تحقیقات گذشته در خارج از کشور حاکی از آن است که به دنبال اهمیت یافتن مشکلات زیست‌محیطی مخصوصاً گرم شدن جهانی که علت اصلی آن تولید کربن بالا بود، در دهه (۱۹۹۰) به این سو، تحقیقات گسترده‌ای در توسعه گردشگری پایدار در مناطق مختلف آغاز شد. غالب این تحقیقات در غرب صورت گرفته و به‌صورت نگرش سنجی انجام شده است. مثلاً، Hasaj & Kruja (2010: 1-20) به بررسی تصورات و نگرش فعالان حوزه گردشگری نسبت به توسعه گردشگری پایدار در آلبانی پرداختند. ۱۲۳ نفر از گردشگران در این

پیمایش شرکت داشتند. ۷۰ درصد پاسخ دهندگان، پایداری سازی صنعت گردشگری را مهم تلقی کرده بودند. ۴۵ درصد گردشگران بررسی تاثیرات زیست محیطی گردشگری را بی اهمیت می دانستند. از جهت منافع اقتصادی هیچ تفاوتی بین گردشگران و ساکنان محلی نسبت به گردشگری وجود نداشت. (Miler et al (2010: 627-646) به بررسی شناخت عمومی از مفهوم گردشگری پایدار در انگلستان پرداختند. رویکرد مورد استفاده در این بررسی رویکرد کیفی بود و از روش بحث گروهی استفاده شد که ۱۴ نفر در آن حضور داشتند. نتایج بررسی نشان داد که سطح آگاهی افراد نسبت به مسائل جهانی محیط زیست پایین است و تصورات غلطی نسبت به گرم شدن و تغییر آب و هوا وجود داشت اما سطح نگرانی شان نسبت به آلودگی های ایجاد شده توسط گردشگری بالا بود. علاوه بر این، نتایج این تحقیق نشان داد که در بحث رفتارهای گردشگری، پاسخ دهندگان تمایل نداشتند تعداد مسافرت ها کاهش یابد اما تمایل داشتند که از وسایلی برای مسافرت استفاده کنند که ارزان تر باشد. در بحث انجام رفتارهای گردشگری پایدار، تمایل کمی در بین پاسخ دهندگان به دلیل آگاهی اندک از تاثیر رفتارهایشان بر محیط زیست وجود داشت. در یکی دیگر از تحقیقات انجام شده، (David (2011: 1-136) به بررسی نگرش ۷۲۰ نفر از اهالی شهر مورو نسبت به گردشگری پایدار پرداخت. روش بررسی پیمایشی بود که در آن از پرسشنامه اینترنتی استفاده شد. این محقق دریافت که ساکنان تاثیرات زیست محیطی گردشگری را می شناختند و نسبت به آن نگران بودند. سطح تحصیلات، طول مدت اقامت، شناخت ذهنی گردشگری با نگرش ساکنان نسبت به گردشگری پایدار رابطه معنی دار داشته است (Candrea & Bratucu (2012: 465-478) به بررسی میزان مسئولیت پذیری زیست محیطی مدیران گردشگری در رومانی و نگرش شان نسبت به مدیریت زیست محیطی پرداختند. روش بررسی کیفی بود و ۱۰ نفر از مدیران در مصاحبه متمرکز حضور داشتند. در این بررسی مشخص شد که گردشگری پایدار مفهومی ناشناخته برای مدیران بوده و آن ها عملکرد ضعیفی در حفظ و مصرف بهینه آب، مدیریت مسئولانه ضایعات، آگاهی زیست محیطی داشتند و انگیزه های اقتصادی از انگیزه های زیست محیطی مهم تر بوده است.

به طور کلی، نتایج تحقیقات انجام شده در داخل کشور نشان می دهد که عمدتاً از شاخص های ذهنی برای درک و ارزیابی عقاید، طرز فکر و نگرش ساکنان و گردشگران استفاده شده است. برخی از تحقیقات تنها به توسعه اقتصادی و فرهنگی و پایداری سازی آن به ویژه در مناطق روستایی اشاره داشتند در حالی که پایداری زیست محیطی در آن کم تر مورد توجه بود. هم چنین، تاثیرات زیست محیطی گردشگری تنها از منظر گردشگران و ساکنان محلی مورد ارزیابی قرار گرفته بود. با مروری بر مبانی نظری و ادبیات تحقیق می توان فرضیات زیر را در نظر گرفت.

- صاحبان اقامتگاه های گردشگری به گردشگری پایدار گرایش مثبت دارند.
- میزان گرایش صاحبان اقامتگاه های گردشگری به گردشگری پایدار بر حسب سن، میزان تحصیلات و سابقه اشتغال متفاوت است.
- بین بعد ذهنی و عملی گردشگری پایدار رابطه مستقیم وجود دارد.

- تعهد نسبت به گردشگری پایدار در سه شهر نور، محمودآباد و بابلسر متفاوت است.

محدوده مورد مطالعه

تحقیق حاضر در استان مازندران انجام شده و قلمرو مکانی این تحقیق شهرهای بابلسر، محمودآباد و نور در استان مازندران می‌باشد. برپایه آخرین سرشماری مرکز آمار ایران در سال (۱۳۸۵) خورشیدی، شهر بابلسر دارای ۱۲۴۳۳۸ نفر جمعیت بوده و با پهنه ۱۳۵۰ هکتار در مسیر رودخانه بابل رود و در کرانه جنوبی دریای خزر قرار دارد (National Portal of Statistics of Iran, 2013). این شهر با داشتن آب‌وهوای معتدل، دریا و رودخانه، دارای جاذبه گردشگری است. شهر محمودآباد یکی از ۲ قطب (رامسر) گردشگری استان مازندران می‌باشد. مرکز این شهر، شهر محمودآباد است. این شهرستان از شمال به دریای مازندران، از شرق به شهرستان بابلسر، از غرب به شهرستان نور و از جنوب به شهرستان آمل محدود است و از راه آمل به تهران متصل می‌شود. این شهر نزدیک‌ترین شهر ساحلی به پایتخت کشور است. وجود سواحل زیبا با امکانات ویژه برای مسافران، پارک‌های ساحلی، جنگل‌های انبوه سبب گشته تا این شهر محبوبیت فراوانی میان مسافران داخلی و خارجی داشته باشد (Fattahi, 2013: 64). شهر نور با مساحتی معادل ۲۶۷۵ کیلومتر مربع در غرب استان مازندران واقع شده که شهرهای نوشهر و چالوس در غرب، استان تهران در جنوب و دریای مازندران در شمال آن قرار دارند. این شهر در مرکز استان واقع شده است و مرکز آن شهر نور است. از نظر پستی و بلندی این شهر دارای دو قسمت جلگه آبی و کوهستانی است که به تبع آن آب‌وهوای معتدل، مرطوب و سرد را دارد. دید جنوبی شهر به سمت کوه‌های پوشیده از درختان پهن‌برگ و از سمت شمال نیز به دریای خزر مشرف است (Habibi, 2013: 52-3). مطالعات میدانی نشان می‌دهد انگیزه اصلی گردشگران در سفر به این مناطق بهره‌مندی از مولفه‌های طبیعی است که به همین علت آن را طبیعت‌گردی می‌نامند؛ بنابراین، اهمیت انتخاب این سه شهر برای این بررسی، وجود مناطق طبیعی است که اهمیت حفظ محیط‌زیست در آن را دو چندان می‌نماید.

مواد و روش‌ها

همان‌طور که قبلاً مطرح شد، هدف از این مطالعه، بررسی نگرش صاحبان مراکز گردشگری نسبت به گردشگری پایدار با تاکید بر بعد زیست‌محیطی در شهرستان‌های بابلسر، نور و محمودآباد است. نوع تحقیق براساس هدف کاربردی و براساس ماهیت توصیفی-موردی و تحلیلی است. شیوه گردآوری اطلاعات و داده‌ها کتابخانه‌ای و اسنادی و میدانی است. محدوده جغرافیایی و مکانی پژوهش، شهرستان‌های بابلسر، نور و محمودآباد واقع در استان مازندران می‌باشد. شیوه نمونه‌گیری به صورت تصادفی ساده انتخاب شد. برای سنجش پایایی، ابتدا ۲۰ پرسشنامه تکمیل شد و بعد با استفاده از ضریب آلفا کرونباخ میزان پایایی مفاهیم اصلی تحقیق سنجیده شد که مقدار محاسبه شده برای متغیر وابسته گردشگری پایدار (بعد ذهنی) ۶۵ درصد و برای بعد عملی آن ۷۵ درصد بوده است. اعتبار سوالات نیز از طریق اعتبار صوری مورد تایید قرار گرفت. بدین صورت که از نظر متخصصان و صاحب نظران در

حوزه موضوع مورد مطالعه در مورد انطباق پرسشنامه با ویژگی های مورد انتظار استفاده شده است. (Devos 2006: 14-15) معتقد است که یکی از وظایف تحلیل پیمایش توصیف خصوصیات مجموعه ای از موردهاست ... هدف تحقیق پیمایشی آن است که با مقایسه دقیق ویژگی های مختلف موردها به استنباط علی نائل آید. براین اساس، در بین رایج ترین روش های جمع آوری داده های کمی از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. علاوه بر روش پیمایش از روش اسنادی (روش غیر مزاحمتی) نیز بهره گرفته شد زیرا محقق در بخش بیان مساله، مبانی نظری و نیز پیشینه تحقیق ملزم به بهره گیری از آن خواهد بود. جامعه آماری این تحقیق کلیه صاحبان اقامتگاه های گردشگری در این شهرستان ها می باشند که با استفاده از نمونه گیری تصادفی، ۱۲۱ نفر (۴۰ نفر در نور، ۴۱ نفر در محمودآباد و ۴۰ نفر در بابلسر) به عنوان نمونه انتخاب شدند. پرسشنامه ها از ابتدای شهریور ماه سال (۱۳۹۲) که همراه با اوج جریانات گردشگری در حوزه ها بود، در میان نمونه آماری توزیع شد. نحوه پرسشگری به صورت مصاحبه ساخت یافته بود. تعریف متغیرهای تحقیق به دو صورت نظری و عملی انجام شد. (Sarukhani 2005: 90) معتقد است در یک تحقیق علمی، عدم مشخص کردن تعریف نظری مفاهیم مورد استفاده و تعیین حدود و ثغور آنها، ممکن است بین برداشت های محقق و دیگران نوعی سوء تفاهم را به وجود آورد. از این رو، با تعریف مفاهیم نظری تحقیق تلاش می شود که ابتدا در باب مفاهیم به کاربرده شده در تحقیق پیش زمینه ای حاصل گردد تا مفاهیم به کار برده شده عملیاتی گردند. اولاً باید از کلمات دیگری غیر از خود آن مفهوم استفاده شود و ثانیاً تعریف مثبت بر تعریف منفی ارجحیت دارد. به لحاظ مفهومی، گردشگری پایدار به معنی پایداری سازی نیازهای گردشگران حاضر و جوامع میزبان با هدف محافظت و ارتقای فرصت های آیندگان است. برای بررسی این مفهوم، دو بعد ذهنی و عملی در نظر گرفته شد. با توجه به اهمیت مناطق انتخاب شده در طبیعت گردی، بر پایداری زیست محیطی تاکید شده و از ۸ گویه در قالب طیف لیکرت برای سنجش بعد ذهنی استفاده شده است (جدول ۱). در بعد عملی نیز، گرایش به گردشگری پایدار برحسب میزان رعایت معیارهای زیست محیطی در مصرف انرژی، آب، بازیافت زباله، تغییر الگوی خرید و خوراک در قالب طیف لیکرت، با ۸ گویه سنجیده شد. برای انجام تجزیه و تحلیل و به کارگیری روش های آماری ابتدا داده ها در نرم افزار آماری علوم اجتماعی (SPSS) پردازش گردید. سپس داده ها متناسب با سطح سنجش متغیرها تحلیل شد. در بخش آمار توصیفی از توزیع فراوانی، میانگین و انحراف معیار و در بخش آمار استنباطی از آزمون فیشر و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد.

یافته ها و بحث

در این بخش، ابتدا به توصیف یافته ها و سپس تحلیل آن ها پرداخته می شود. متغیرهای زمینه ای که در این مطالعه مورد بررسی قرار گرفتند شامل سن، میزان تحصیلات و سابقه اشتغال است که نتایج توصیفی آن به این شرح است: بیش از ۴۰ درصد پاسخگویان بین ۴۱ تا ۵۰ سال و دارای تحصیلات در سطح دیپلم بودند. ۳۳ درصد پاسخگویان اعلام کرده بودند که ۵ تا ۱۰ سال و ۲۱ درصد بین ۱۱ تا ۱۵ سال به این کار اشتغال دارند.

الف) نگرش صاحبان اقامتگاه‌های گردشگری پایدار (بعدذهنی): (جدول ۱) وضعیت پاسخگویی پاسخگویان را نسبت به بعد ذهنی گردشگری پایدار را نشان می‌دهد.

جدول ۱- وضعیت پراکندگی پاسخ‌ها برحسب گویه‌های گردشگری پایدار (بعد ذهنی)

انحراف معیار	میانگین	کاملاً مخالفم	مخالفم	تاحدودی موافقم	موافقم	کاملاً موافقم	گویه
۰/۶۲	۴/۶۱	-	۸/۰	۵/۰	۲۶/۴	۶۷/۸	برای تغییر روند توسعه صنعت گردشگری باید تصمیم‌گیری مناسب صورت گیرد
۰/۸۱	۳/۹۹	-	۴/۱	۲۰/۷	۴۷/۱	۲۸/۱	برنامه‌ریزی بلندمدت دولت می‌تواند تأثیرات منفی گردشگران بر محیط‌زیست منطقه را کنترل کند
۰/۶۷	۴/۳۸	-	-	۱۴/۰	۳۶/۴	۴۸/۸	دولت باید نظارت جدی بر توسعه گردشگری در مناطق جنگلی و ساحلی داشته باشد
۰/۷۱	۴/۳۵	-	-	۱۴/۰	۳۶/۴	۴۹/۶	حمایت مالی دولت برای توسعه انرژی پاک در صنعت گردشگری لازم است.
۰/۶۷	۴/۲۱	-	۱/۷	۹/۱	۵۵/۴	۳۳/۹	برای داشتن گردشگری پایدار باید از انرژی تجدیدشونده استفاده نمود
۰/۶۹	۴/۳۵	-	-	۱۲/۴	۳۹/۷	۴۷/۹	رعایت توازن بین رشد صنعت گردشگری و حفظ محیط‌زیست یک منطقه مهم است
۰/۶۹	۴/۲۹	-	۱/۷	۷/۴	۵۰/۴	۴۰/۵	رسانه‌ها نقش مهمی در تبلیغ صنعت گردشگری پایدار دارند
۰/۶۲	۴/۲۹	-	-	۹/۱	۵۲/۱	۳۸/۸	مدیریت پسماند در صنعت گردشگری مهم است.

یافته‌های (جدول ۱) نشان می‌دهد صاحبان اقامتگاه‌های گردشگری، نگرش مثبت به گردشگری با رعایت معیارهای زیست‌محیطی دارند (میانگین کل، ۴/۵۰). نزدیک به ۶۸ درصد پاسخگویان معتقدند که برای تغییر روند توسعه گردشگری باید تصمیم‌گیری درست صورت پذیرد. ۴۷ درصد معتقد بودند برنامه‌ریزی بلندمدت دولت می‌تواند تأثیرات منفی گردشگران بر محیط‌زیست منطقه را کنترل کند. نزدیک به ۴۹ درصد معتقد بودند دولت باید بر توسعه گردشگری در مناطق جنگلی نظارت جدی داشته باشد. ۴۹ درصد نیز حمایت مالی دولت برای توسعه انرژی‌های پاک در منطقه را لازم می‌دانستند. ۵۵ درصد نیز معتقد بودند باید از انرژی‌های تجدیدشونده در گردشگری استفاده شود. نزدیک به ۴۸ درصد نیز رعایت توازن میان رشد صنعت گردشگری و محیط‌زیست را لازم می‌دانستند. ۵۰ درصد نیز موافق به‌کارگیری رسانه‌ها برای ترویج گردشگری پایدار بودند و در نهایت، ۵۲ درصد مدیریت پسماند را مهم می‌دانستند. مقایسه میانگین پاسخ گویه‌های مختلف نشان می‌دهد که گویه «برنامه‌ریزی بلندمدت دولت می‌تواند تأثیرات منفی گردشگران بر محیط‌زیست منطقه را کنترل کند» دارای کم‌ترین میانگین یعنی ۳/۹۹ از ۵ گویه «برای تغییر روند توسعه صنعت گردشگری باید تصمیم‌گیری مناسب صورت گیرد» با میانگین ۴/۶۱ از ۵ بالاترین میانگین را داشته است.

ب) نگرش صاحبان اقامتگاه های گردشگری پایدار (بعد عملی): (جدول ۲)، وضعیت پاسخگویی صاحبان اقامتگاه های گردشگری را نسبت به بعد عملی گردشگری پایدار را نشان می دهد.

جدول ۲- وضعیت پراکندگی پاسخ ها برحسب گویه های گردشگری پایدار (بعد عملی)

انحراف معیار	میانگین	خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم	اصلا	
۱/۲۶	۳/۳۰	۱۴/۹	۴۱/۳	۱۶/۵	۱۴	۱۳/۲	خرید کالاهای برقی با برچسب انرژی
۱/۳۴	۳/۵۱	۲۸/۱	۳۲/۲	۱۴/۹	۱۲/۴	۱۲/۴	حساسیت نسبت به هزینه های سرمایه ای اقامتگاه در تابستان
۱/۰۸	۳/۴۶	۱۴/۹	۴۳	۱۹/۸	۱۸/۲	۴/۱	توجه به هزینه های گرمایشی اقامتگاه در زمستان
۱/۲۳	۳/۴۵	۲۱/۵	۳۵/۵	۱۹	۱۴/۹	۹/۱	حساسیت نسبت به مصرف آب در اقامتگاه
۲/۸۵	۳/۲۲	۶/۱	۲۸/۱	۲۸	۱۳/۲	۱۴	تنظیم دمای کولر بین ۲۲ تا ۲۴ درجه در تابستان
۱/۱۲	۲/۶۶	۵/۰	۱۹	۳۰/۶	۲۸/۱	۱۷/۴	خوردن گوشت قرمز
۱/۱۱	۳/۰۹	۱۲/۴	۲۳/۱	۳۱/۴	۲۷/۳	۵/۸	محدود کردن خرید چیزهای لوکس و تجملی
۱/۲۶	۳/۲۳	۲۱/۵	۱۹	۳۱/۴	۱۷/۴	۱۰/۷	تفکیک زباله های خشک مانند کاغذ، پلاستیک و شیشه

یافته های (جدول ۲) نشان می دهد که صاحبان اقامتگاه های گردشگری سعی دارند معیارهای زیست محیطی را در حرفه خود حفظ کنند. میانگین کل برابر با ۳/۴۹ است. مقایسه درصدهای فراوانی نیز نشان می دهد پاسخگویان سعی دارند در مصرف انرژی و آب، معیارهای زیست محیطی را رعایت نمایند. هم چنین، مقایسه میانگین گویه های مختلف نشان می دهد گویه «مصرف گوشت قرمز» با ۲/۶۶ از ۵ و گویه ی «حساسیت نسبت به هزینه های سرمایه ای اقامتگاه در تابستان» با نمره ۳/۵۱ از ۵ به ترتیب دارای کم ترین و بیش ترین مقدار میانگین هستند.

ج) رابطه بین سن، تحصیلات، سابقه اشتغال و گرایش به گردشگری پایدار: در بین متغیرهای زمینه ای، سن و تحصیلات با تمایلات انسانی به محیط زیست و پایدارسازی آن، روابط مختلفی داشته اند. در تحقیق حاضر نیز فرض می شود بین سطح تحصیلات و گروه سنی با گرایش به گردشگری پایدار رابطه معنی دار وجود دارد؛ یعنی هرچه سطح تحصیلات افزایش پیدا می کند، گردشگری پایدار برای صاحبان اقامتگاه های گردشگری معنی دار می شود و نیز گروه های سنی جوان تر درک مطلوب تری از گردشگری پایدار دارند. در جدول زیر به بررسی این روابط پرداخته می شود.

جدول ۳- رابطه بین گروه سنی، سطح تحصیلات، سابقه اشتغال و گرایش به گردشگری پایدار (آزمون آنووا)

سطح معنی داری	مقدار آزمون	متغیر مستقل	بعد ذهنی
۰/۳۷	۱/۰۴	گروه سنی	
۰/۸۸	۰/۳۵	سطح تحصیلات	
۰/۵۴	۰/۸۱	سابقه اشتغال	
**۰/۰۳	۲/۵۸	گروه سنی	بعد عملی
**۰/۰۴	۲/۳۴	سطح تحصیلات	
**۰/۰۳	۲/۵۱	سابقه اشتغال	

** در سطح ۰/۰۵ معنی دار است.

یافته‌های (جدول ۳) نشان می‌دهد که بین سن، تحصیلات، سابقه اشتغال و گرایش به گردشگری پایدار (بعد ذهنی) تفاوتی وجود ندارد. مقایسه میانگین این متغیرها با تکیه بر آزمون توکی نیز نشان داد که در بین پاسخگویان برحسب گرایش به گردشگری پایدار تفاوتی وجود ندارد. در بعد عملی گردشگری پایدار، وضعیت کاملاً متفاوت است. سطح معنی داری برای هر سه متغیر مستقل نشان می‌دهد هرچه سن، میزان تحصیلات و سابقه اشتغال افزایش پیدا می‌کند، گرایش به عمل نیز بیشتر می‌شود. تفاوت میانگین‌ها نیز حاکی از آن است که این تفاوت‌ها در گروه سنی ۴۰-۳۱ سال با میانگین ۲۸/۰۵ و تحصیلات در سطح فوق دیپلم با میانگین ۲۹/۶۸ و سابقه اشتغال ۱۰-۵ ساله با میانگین ۲۷/۶۲ مشهود است.

د) بررسی رابطه بین بعد ذهنی و عملی گردشگری پایدار: در تحقیقات انجام شده توسط Mirzayi & Ziyaei (2012), David (2012), Kruja & Hasaj (2011), Hemmati & Mottaghi (2010), (2009) مشاهده شد که شناخت و داشتن آگاهی از گردشگری پایدار، رعایت معیارهای پایداری زیست‌محیطی در صنعت گردشگری را تقویت می‌کند. در (جدول ۴) به بررسی این فرضیه پرداخته می‌شود.

جدول ۴ - همبستگی بین ابعاد ذهنی و عملی گردشگری پایدار

سطح معنی داری	مقدار آزمون پیرسون	متغیر مستقل
**۰/۰۰	۰/۳۴	بعد عملی

** در سطح ۰/۰۱ معنی دار است.

(جدول ۴) نشان می‌دهد که بین بعد ذهنی گرایش به گردشگری پایدار و بعد عملی آن رابطه معنی‌دار، مستقیم و نسبتاً نیرومند وجود دارد. به عبارتی، هرچه صاحبان اقامتگاه‌های گردشگری شناخت و ذهنیت مثبت‌تری نسبت به گردشگری پایدار داشته باشند، در عمل گرایش به پایدارسازی زیست‌محیطی در حرفه گردشگری آن‌ها نیز تقویت می‌شود.

ذ) تفاوت شهرها برحسب میزان گرایش به گردشگری پایدار: براساس آزمون فیشر، (مقدار آزمون = $8/20$ و سطح معنی داری = $0/00$) در بعد ذهنی گردشگری پایدار بین شهرها تفاوت وجود دارد. شهر نور گرایش بیش تری به بعد ذهنی گردشگری پایدار داشته است. در مقابل، دو شهر محمودآباد و نور در گرایش به بعد عملی از بابلسر متفاوت بودند (مقدار آزمون = $3/80$ و سطح معنی داری = $0/02$). به عبارتی، با 95 درصد اطمینان می توان گفت که صاحبان اقامتگاه های گردشگری در شهرهای نور و محمودآباد، گرایش بیش تری به رعایت معیارهای زیست محیطی در حرفه خود دارند. تفاوت میانگین ها در بعد عملی گردشگری پایدار برای شهرهای محمودآباد $3/69$ با سطح معنی داری $0/05$ و نور $3/69$ - با سطح معنی داری $0/04$ بود.

نتیجه گیری

گردشگری پایدار، منسجم سازی استراتژی ها با سیاست های گردشگری حول توسعه پایدار، کاهش فقر و مقیاس هایی مرتبط با تغییر آب و هوا و تنوع زیستی است و محقق شدن اهداف چندگانه در پرتو آن است که کارگزاران امر گردشگری در سطوح محلی، منطقه ای و ملی متعهد به استراتژی گردشگری باشند. با توجه به پایدارسازی گردشگری در سطح محلی، به یک رویکرد منسجم مدیریتی نیاز است تا منابع طبیعی را از فشارهای گسترده گردشگری حفظ نمود (Cengiz, 2011: 178). با توجه به اهمیت گردشگری پایدار از یک طرف و نیز اهمیت ذینفعان از جمله صاحبان اقامتگاه های گردشگری در امر توسعه گردشگری پایدار از طرف دیگر، هدف از انجام این تحقیق، بررسی میزان گرایش صاحبان اقامتگاه های گردشگری نسبت به گردشگری پایدار با تاکید بر پایداری زیست محیطی در سه شهر نور، محمودآباد و بابلسر است که از قطب های مهم گردشگری در استان محسوب می شوند. همان طور که قبلاً مطرح شد، براساس یافته های این تحقیق، 40 درصد پاسخگویان بین 41 تا 50 سال و دارای تحصیلات در سطح دیپلم بودند. 33 درصد پاسخگویان اعلام کرده بودند که 5 تا 10 سال و 21 درصد بین 11 تا 15 سال به این کار اشتغال دارند. همچنین، بیش از 40 درصد پاسخگویان نگرش مثبت به گردشگری با رعایت معیارهای زیست محیطی دارند. در بعد عملی نیز، صاحبان اقامتگاه های گردشگری سعی داشتند معیارهای زیست محیطی را در حرفه خود حفظ کنند و این روند بیش تر در بحث مصرف انرژی و آب دیده شد. در بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه ای استفاده شده در این تحقیق و ابعاد گردشگری پایدار مشاهده شد که رابطه مذکور تنها در مورد بعد عملی گردشگری معنی دار بوده است، به این معنی که با افزایش سن، تحصیلات و سابقه اشتغال صاحبان اقامتگاه های گردشگری، رعایت معیارهای زیست محیطی در گردشگری نیز اهمیت بیش تری پیدا می کرد.

(David (2012 در ایالات متحده و Cengiz (2011) در ترکیه نیز به این نتیجه رسیده بودند. از دیگر نتایج این تحقیق، وجود رابطه مستقیم و نسبتاً نیرومند بین آگاهی از اهمیت گردشگری پایدار و پایدارسازی آن در عمل بود. این رابطه در تحقیقات انجام شده توسط (Mirzayi & Ziyaei (2009), Kruja & Hemmati & Mottaghi (2010), David, Hasaj (2011) نیز به تایید رسیده بود. وجود چشم اندازهای طبیعی در یک مکان در عصر حاضر هم یک فرصت است و هم یک تهدید که با آینده نگری و همه جانبه نگری نسبت به مساله می توان از کاهش فرصت ها و

افزایش مخاطرات کاست. از لحاظ توجه به ابعاد گردشگری پایدار شهرستان‌های نور و محمودآباد، میانگین‌های بالاتری را نسبت به شهرستان بابلسر کسب کرده بودند. یکی از منابع کسب درآمد در شهر بابلسر، وجود گردشگری ساحلی است که هر ساله پذیرای گردشگران فراوانی است که متأسفانه با معیارهای پایداری زیست‌محیطی فاصله دارد. بررسی (Nasirinia & Aligholizade 2011) در شهر بابلسر نشان داد که توسعه این نوع گردشگری اثرات زیست‌محیطی فراوانی را بر جای گذاشته است که مهم‌ترین آن‌ها تخریب پوشش گیاهی، آلودگی آب‌های ساحلی و از بین رفتن چشم‌انداز ساحلی است. به منظور این‌که گردشگری به بخشی از سبک زندگی پایدار تبدیل شود، لازم است تا در رفتار و درک افراد تغییراتی ایجاد شود. یکی از اقداماتی که می‌تواند به ترویج پایداری کمک نماید افزایش آگاهی و آموزش در بین ذینفعان این صنعت است تا تعهد بیش‌تری به رفتارهای حمایتی پیدا کنند. دولت‌ها می‌توانند با اعمال تدابیر مختلف، اثرات منفی گردشگری را کاهش دهند. از جمله کارهایی که دولت‌ها می‌توانند انجام دهند، بالا بردن سطح فرهنگ و آگاهی مردم، چه مردم بومی و چه گردشگران در زمینه حفظ محیط‌زیست است؛ زیرا هرچه آگاهی مردم در این زمینه بیشتر شود مسلماً تلاش آن‌ها در نگهداری و مواظبت از پوشش گیاهی و جانوری بیشتر خواهد شد. هم‌چنین نحوه رفتار و استفاده مردم بومی از طبیعت و محیط‌زیست می‌تواند بسیار موثر باشد، زیرا به‌طور غیرمستقیم موجب می‌شود تا گردشگران مجبور شوند از محیط‌زیست نگهداری نمایند.

References

- Aligholizade, N., Nasirinia, N., (2012), "Environmental impact assessment of tourism development in Babolsar with emphasis on sustainability approach", First national conference on geography, environmental risks and sustainable development, Ahvaz, Islamic Azad University, Ahvaz unit.(18/2/2012). [In Persian].
- Candrea, A. N., Bratucu, G., (2012), "The perspective for environmental management in small and medium accommodation units", *Management & Marketing*, 7 (3): 465-478.
- Cengiz, B., (2009), "Local residents' perceptions of attitudes toward sustainable tourism planning and management in Amasra (Turkey)", 170-182. [on line]: www.intechopen.com, (25/9/2013).
- David, T. M., (2011), "An assessment of morro bay residents' attitudes toward and knowledge about tourism: setting the foundation for sustainable tourism development", Master' Thesis, Department of recreation, parks and tourism administration, Faculty of California Polytechnic State University, San Luis Obispo.
- Devos, D. E., (2003), "Survey in social research", (Trans lated by Houshang Nayebi), Tehran: Ney press. [In Persian].
- Eftekari, A., Mahdavi, D., Pourtaheri, M., (2011), "Assessment of tourism sustainability in Iran's historic-cultural villages with emphasis on sustainable sourism development paradigm", *Journal of Tourism Studies*, 14: 1-39. [In Persian].
- Environmental Protection Agency, (2012), "National environmental document of the islamic republic of Iran". [On line]: <http://www.doe.ir/portal/home/default.aspx>. [In Persian]
- Fattahi, N., (2013), "The role of education' tourist in promoting environmental behaviors (case study: Mahmoodabad city)", Master's thesis, Department of Geography and Urban Planning, Islamic Azad University, Mahmoud Abad Unit. [In Persian].
- Gharaklou, M., Ramzanzade, M., Galin Sharif Dini, J., (2009), "Environmental effects of tourism on the coast of Ramsar", *Human Geography Quarterly*, 3: 1-13. [In Persian].
- Gadami. M., Aligholizade, N., (2012), "Assessment of development of destination tourism in the framework of sustainability", *Journal of Geographic Researches*, 1: 80-105 [in Persian].
- Busby, G., (2003), "The Concept of sustainable tourism within the higher education curriculum: a british case study", *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 2 (2): 48-82.
- Habibi, S., (2010), "Evaluation of urban land use in small cities using GIS (case study: city Nour)", Master's thesis, Department of Geography and Urban Planning, Azad University, Noor unit. [In Persian].
- Lea, T., Vaugeois, N., Scherck, A., Goodwin, B., (2009), "Sustainable practices: a study of rural tourism operators in BC", research project, Published by Recreation and Tourism Research Institute. [on line]: [web.viu.ca/sustainable tourism](http://web.viu.ca/sustainable_tourism).
- Irvin, A., (2014), "*Sociology & Environment*", (Trans lated by Sadegh Salehi), Babolsar, Publications of Mazandaran University. [In Persian].
- Kazemi, M., Esmaeli, M., Beigi firuzi, A. Y., (2012), "Codifying and prioritizing appropriate strategies for sustainable tourism development (case study: Lorestan province)", *Journal of Tourism Studie*, 19: 69-89. [In Persian].
- Kruja, D., Hasaj, A., (2010), "Comparisons of stakeholders' perception towards the sustainable tourism development and its impacts in Shkodra region (Albania)", *Tourism*, 14 (1): 1-12.

- Mottaghi, A., Hemmati Guyemi, Z., (2012), "Tourism and environment (exploring the opportunities, concerns and environmental behavior among tourists in bushehr city), *Journal of Tourism Planning and Development*, 3: 148-165. [In Persian].
- Assante, M. L., Wen, H. I., Lottig, K. (2011), "An empirical assessment of residents' attitudes for sustainable tourism development: a case study of O'AhuHawai", *Journal of Sustainability and Green Business*, 4 (10): 1-27.
- McCool, S., (2013), "Making tourism sustainable, sustainable tourism and what should tourism sustain: Different questions, different indicators". [on line]: nsgl.gso.uri.edu/washu/washuw99003/32-McCool.pdf.
- Miller, G., Karoline, S., Holmes, K., Tribe, J., (2010); "Public understanding of sustainable tourism", *Annals of tourism Research*, 37 (3): 627-646.
- Nikbin, M., Karami, M., (2012), "Study of socio-cultural sustainability of tourism development: case study of Kish Island", *Journal of Cultural Researches*, 2: 137-158. [In Persian].
- Rahmani, M., (2011), "Land management and sustainable rural development with a tourism approach", *Population Quarterly*, 61-62: 81-92. [In Persian].
- Sutton, F., (2013), *Introduction on Sociology of Environment*, (Trans by Sadegh Salehi), Tehran: Samt Publications. [In Persian].
- Sarukhani, B., (2001), *Research methods in the Social Sciences*, Tehran, Publications of Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian].
- Salehi, S., Fattahi, N., Hemmati Guyemi, Z., Habibi, S., (2013), "Coastal tourism and environmental protection (case studies: tourists of Mazandaran province)", *Journal of Tourism Planning and Development*, 4: 113-127. [In Persian].
- Salehi, S., Hassan Pour, M., (2012), *Planning & Development of Tourism*, Babolsar, Publications of Mazandaran University. [In Persian].
- UNCED., (1992), "Agenda 21, the earth summit: The United Nations conference on environment and development", Rio de Janeiro. [on line]: Sustainable Development.un.org, 18, Jul, 2013.
- Varesi, H., Mosavi, A., Gholami, Y., (2011), "An analysis of tourism situation in Noorabad Mamsani", *Geographic Researches*, 2: 50-78. [In Persian].
- Zahedi, S., (2009), "Tourism and sustainable development: the need for environmental protection in tourism development policies", *Journal of Tourism Studies*, 11: 1-21. [In Persian].
- Ziyaei, M., Mirzayi, R., (2009), "Management challenges and development of tourism in protected areas of the southern shores of the caspian sea", *Journal of Tourism Studies*, 10: 1-34. [In Persian].